

Ur *Fjärde Internationalen* 1/1981

Andreu Nin

Den nationella frågan och den revolutionära rörelsen

Problemet med de förtryckta nationaliteternas frigörelse – vilket blev särskilt brännande efter det första världskriget 1914-1918, som tillintetgjorde det avskyvärda multinationella österrikiska-ungerska kejsardömet och ersatte detta med Europas balkanisering – erbjuder ett odiskutabelt intresse för arbetarrörelsen särskilt i de länder som likt Spanien konfronteras med problemet på ett så levande sätt att en likgiltig inställning är helt otillåtlig. Proletariatet måste ta en klar och bestämd ställning till detta spörsmål.

Lyckligtvis har proletariatet, framförallt tack vare Lenins värdefulla bidrag, tillgång till en väl underbyggd teori vilken utgör en oersättlig vägledning för handling. Denna teori, som fullbordades av bolsjevismens grundare, är ett resultat av en långvarig utarbetningsprocess vars ursprung måste sökas i den stormiga epoken under 1840-talet och i de reaktioner inför epokens utmärkande händelser hos de stora revolutionärer vilka lade grunden till den internationella arbetarrörelsen

De idéer som den vetenskapligt socialismens grundare hade om de nationella rörelserna utgör ingen utarbetad, helgjuten doktrin. I själva verket ägnade de inte problemet någon större uppmärksamhet. Den epok de levde i ställde andra krav. Vid tiden för 1848 års revolution inriktades alla ansträngningar på att åstadkomma största möjliga koncentration av revolutionens styrkor. Därför uttalade sig Marx och Engels bestämt emot t ex slavernas nationella rörelse som spelade reaktionen i händerna och aktivt bidrog till att hålla tillbaka folkmassornas revolutionära kraft.

Ur de idéer som finns spridda i deras teoretiska och politiska arbeten och i deras brevväxling, som i förbigående sagt utgör en outtömlig skattkammare av lärdomar, framgår ändå de allmänna riktlinjerna för ett bestämt och klart förhållningssätt. Dessa första teoretiska premisser utgör hörnstenen i den doktrin som den revolutionära marxismen för närvarande försvarar i fråga om de förtryckta nationaliteterna.

Marx' och Engels' centrala tankegång var att alla problem måste underordnas revolutionens övergripande intressen. Deras inställning till de nationella rörelserna avvek aldrig från denna grundläggande och orubbliga regel. När Marx sålunda förkunnar nödvändigheten av Irlands befrielse, utgår han inte från den irländska nationens intressen, utan från proletariatets. I sitt brev till Kugelman från den 29 november 1869 skrev han:

”Man måste inte endast göra gemensam sak med irländarna utan även ta initiativet för att upplösa den union som kom till 1801 och i dess ställe skapa ett förbund mellan verkligt självstyrande stater. Inte bara solidariteten med Irlands folk utan även det engelska proletariatets egen sak gör detta nödvändigt. Om det inte sker, kommer Englands folk att förbli tvunget att gå i de styrande klassernas ledband eftersom arbetarna då måste ställa upp på härskarnas sida i konflikten med Irland”.

Engels å sin sida skrev 1891 till Bernstein med anledning av upproret i Dalmatien:

”Vi måste arbeta för det västerländska proletariatets befrielse. Allt annat måste **underordnas** detta mål. Hur intressanta folken på Balkan och andra liknande folk må vara, vill jag inte höra talas om dem ifall deras längtan efter frigörelse hamnar i motsättning till proletariatets intressen. Elsassarna är också offer för förtryck. Men om de på tröskeln till en revolution, som helt uppenbart närmar sig, provocerar fram ett krig mellan Frankrike och Tyskland, ställer ett folk mot ett annat och därmed fördröjer revolutionen, säger jag dem: 'Stanna upp! Ha tålmod så länge som proletariatet

har tålmod. Om arbetarna frigör sig kommer ni också att bli fria, men under tiden kommer vi inte att tolerera att ni fördärvar det kämpande proletariats sak'."

Marx' och Engels' ståndpunkt skulle kunna sammanfattas så här: en konsekvent demokratisk inställning till den nationella frågan, ovillkorligt stöd till allt det som är progressivt i denna och som kan tjäna proletariatets intressen, samtidigt, ett framhävande av den utsugna klassens enhet gentemot de nationella intressena. De betraktade varje avsteg från en konsekvent demokratisk ståndpunkt i detta avseende som en borgerlig och reaktionär avvikelse. På samma sätt uppfattade de varje avsteg från principen om klassens enhet som ett uttryck för ett borgerligt inflytande över proletariatet, som en återspeglning av en borgerlig nationalism. Därför reagerade de precis lika kraftfullt mot både dem som likt Proudhon, i namn av en abstrakt nationalism, ansåg att den nationella frågan var en "borgerlig fördom", och mot de som underordnade arbetarsaken nationella intressen.

I ett brev till Engels, daterat 29 juni 1866, skrev Marx – med hänsyftning på Lafargue, en revolutionär av den första kategorin som på ett av 1:a Internationalens generalråds möten förnekat nationaliteterna – att Lafargue utan att själv vara medveten därom, med "förnekandet av nationaliteterna" tycktes mena att de alla skulle absorberas av den franska nationen. För den odödlige författaren till *Kapitalet* var denna internationalism en grotesk och fullständigt otillåten mystifiering.

Principen om arbetarklassens enhet, om arbetarnas gemensamma intressen i de olika nationerna, betonas med särskilt eftertryck i följande rader som vi hämtat ur ett brev från Engels till den österrikiske socialdemokratiske ledaren Victor Adler:

"Idag vet vi vad de böhmiska arbetarna av båda nationaliteter endast kände: hatet mellan nationaliteter är endast möjligt under feodalherrarnas, de stora godsägarnas och kapitalisternas herravälde. Detta hat tjänar till att vidmakthålla herraväldet. De tjeckiska och tyska arbetarna har gemensamma intressen. Så snart som arbetarklassen kommer till makten försvinner varje förövändning för nationella dispyter, ty arbetarklassen är internationell till själva sin natur."

I ljuset av detta dialektiska synsätt försvinner de motsägelser som Marx' och Engels' ställningstaganden i de olika nationella problemen i Europa ytligt sett förefaller vara behäftade med. I enlighet med detta synsätt försvarar de Irlands obestridliga rätt till frigörelse från det engelska oket. De uttalar sig bestämt för Italiens enhet och befrielse. De betonar det orimliga och historiskt innehållslösa i en nationell rörelse i Sydfrankrike. De bekämpar panslavismen som ett reaktionärt element; slår fast den tyska enhetens progressiva karaktär, för att radikalt ändra uppfattning när Paris utropar Kommunen 1871. Och slutligen solidariserar de sig med Polens frigörelsekamp utan att detta därför hindrar dem att senare i någon mån justera sitt ställningstagande när det i Ryssland uppstår en revolutionär rörelse med viss styrka.

Irland och Polen var de två stora nationella problem som skakade Europa mest i mitten av förra århundradet. Att Marx och Engels ägnade dem särskild uppmärksamhet är helt naturligt.

Vi har redan sett, beträffande Irland, att de som lösning förordade en fri federation med England. Men man bör hålla i minnet att de, trogna sin konsekventa demokratiska uppfattning, samtidigt ansåg att Irlands rätt att avskilja sig var odiskutabel om det var omöjligt att komma överens.

I ett brev om det irländska problemet, som i 1:a Internationalens generalråds namn skickades till det federala rådet i Genève, framför Marx sin åsikt med enastående klarhet. På dess utomordentliga betydelse återger vi här de viktigaste avsnitten i dokumentet.

"Om England", säger Marx, "är godsägarväldets och den europeiska kapitalismens bålverk, är Irland den enda punkt varifrån ett avgörande slag kan riktas mot det officiella England. För det

första är Irland det engelska godsägarväldets bålverk. Om det faller i Irland, kommer det oundvikligen att falla i England. På Irland är denna operation hundrafalt lättare eftersom den ekonomiska kampen där är uteslutande koncentrerad till jordegendomen. Denna kamp är samtidigt nationell och folket på Irland är mer revolutionärt och mer uppretat än det engelska. Det irländska godsägarväldet upprätthålls enbart av den engelska armén. I det ögonblicket som den påtvingade unionen mellan dessa länder upphör, kommer den sociala revolutionen att omedelbart bryta ut på Irland även om det sker under gammalmodiga former. Det engelska godsägarväldet kommer att förlora inte enbart en avsevärd källa till sina rikedomar utan också sin största moraliska styrka – det faktum att de representerar Englands herravälde över Irland. Å andra sidan gör det engelska proletariet sina godsägare osårbara i England genom att lämna dess makt på Irland i orubbat bo.

Dessutom utnyttjar den engelska bourgeoisie den irländska misären inte bara för att försämra den engelska arbetarklassens situation genom en påtvingad invandring av den irländska befolkningen. Den har också splittrat proletariet i två antagonistiska läger... I alla stora engelska industricentra finns en djup fiendskap mellan det engelska och det irländska proletariet. Den vanlige engelske arbetaren hatar den irländske arbetaren som en konkurrent som sänker lönerna och levnadsstandarderna. Han känner ett nationellt och religiöst hat mot honom... Bourgeoisie underblåser på konstgjord väg denna fiendskap, för den vet att på denna vilar hemligheten med den egna maktens upprätthållande. Denna fiendskap kommer likaså till uttryck på andra sidan Atlanten. Utkörda från sitt hemland av oxar och får¹ har irländarna flyttat till USA där de utgör en betydande del av befolkningen. Deras enda tanke, deras enda lidelse, är hatet mot engelsmännen. De engelska och nordamerikanska regeringarna, d v s de klasser dessa företräder, underblåser detta hat för att vidmakthålla de internationella motsättningar som utgör ett hinder för en seriös och ärlig förening av arbetarklassen i alla länder och därigenom ett hinder för dess gemensamma frigörelse... England representerar idag det, som, antikens Rom representerade i mycket större skala. Ett folk som förslavar ett annat smider sina egna bojer.

Den Internationella Arbetarassociationens ståndpunkt i den irländska frågan är följaktligen mycket klar. Dess främsta uppgift är att påskynda den sociala revolutionen i England. I detta syfte måste man utdela ett avgörande slag på Irland.

Läsaren kommer säkert förlåta oss längden av detta utdrag med hänsyn till dess betydelse och den oöverträffade klarhet med vilken Marx lägger fram sin syn på det irländska problemet. Att återge dessa rader är dessutom så mycket mer nödvändigt då de tillhör en text som är fullständigt okänd i vårt land (Spanien, ö. anm) och räcker till för att precisera det marxistiska kriteriet i fråga om de nationella befrielseörelserna.

Marx och Engels grundar sitt ställningstagande till den polska nationella rörelsen på den roll som denna spelat som en av de mest avgörande faktorerna i kampen mot tsarismen och för revolutionens seger. Ett demokratiskt Polen skulle, enligt deras mening, bli den europeiska demokratins bålverk gentemot Ryssland. Men kampen för den polska nationens oberoende borde vara intimt förknippad med folkmassornas allmänna revolutionära kamp och särskilt med den ryska revolutionen. Polens oberoende och den ryska revolutionen är två ting som ömsesidigt betingar varandra. I den mån som den polska rörelsen för nationell frigörelse omvandlades till alla de förtryckta folkens sak och följaktligen utgjorde en progressiv faktor, borde den ges helhjärtat stöd. P.g.a sina speciella sociala förhållanden höll Polen på att förvandlas till en revolutionär del av Ryssland, Österrike och Preussen.

”Så länge som vi tyskar”, sade Marx, ”bidrar till att förtrycka Polen, så länge som vi behåller en del av Polen annekterat till Tyskland, förblir vi bundna till Ryssland och till den ryska politiken, och vi kan inte befria oss från den feodala absolutismen i vårt eget land. Bildandet av ett demokratiskt Polen är första villkoret för bildandet av ett demokratiskt Tyskland.”

¹ De engelska jordägarna använde till betesmark den jord som de fördrivit de irländska bönderna från.

1851 hade Engels till Marx uttryckt sina tvivel beträffande Polens historiska betydelse, som han ansåg vara övergående ”ända fram till jordbruksrevolutionens utbrott i Ryssland”.² Men detta hindrade honom ändå inte från att några år senare inta en hållning av varm sympati när Polen började röra på sig medan den revolutionära rörelsen ännu inte vaknat i Ryssland.

”Det officiella Ryssland”, säger han i sin artikel i **Volkstaat** den 11 juni 1874, ”förblir hela den europeiska reaktionens bålverk och tillflyktsort, dess armé, och reserv för de övriga europeiska arméerna som försvarar den sociala regim som grundar sig på arbetarklassens förtryck. De första som kommer att konfronteras med denna enorma armé kommer att bli de tyska arbetarna från såväl det germanska (tyska) som det österrikiska kejsardömet. Så länge som ryssarna står bakom den österrikiska och tyska bourgeoisin, kommer den tyska arbetarrörelsen att förbli förlamad. Därför är vi tyskar mer än någon annan intresserade av att befria oss från reaktionens ok och från de ryska arméerna. Och i denna sak har vi bara en säker allierad under alla omständigheter. Denna bundsförvant är det polska folket.. Polen visade 1863 och fortsätter varje dag att visa att det inte kan kuvas. Dess rätt till en oberoende existens i de europeiska folkens familj är obestridlig. Men Polens befrielse är särskilt nödvändig för två folk: för tyskarna och för ryssarna själva. Ett folk som förtrycker ett annat kan inte frigöra sig självt. Det våld som det behöver för att förtrycka andra vänds till syvende och sist mot det självt. Så länge som det i Polen finns ryska soldater kan man varken vänta sig en politisk eller social frigörelse för det ryska folket. Men i Rysslands nuvarande läge är det otvivelaktigt att den dag då Polen frigör sig kommer rörelsen i Ryssland att vara tillräckligt stark för att störta de rådande tingens ordning”.

Marx’ och Engels’ ställningstaganden till de nationella problemen i Europa inspirerades alltså ständigt av den revolutionära sakens övergripande intressen. Det är en inställning som står lika långt från den borgerliga, begränsade, chauvinistiska nationalismen (som tenderar att ersätta klasskampen med den nationella enheten) som från den abstrakta internationalismen (som omedvetet bidrar till att dölja det nationella förtryckets politik). Under den epok då grundarna av proletarietets revolutionära teori levde, kretsade frågorna om de nationella befrielseströrelserna kring Irland, Polen och det avskyvärda österrikiska-ungerska kejsardömet. Marx’ och Engels’ ställningstaganden till dessa problem är underordnat kampen för Europas demokratiska omvälvning, som finner sitt mest karakteristiska uttryck i 1848 års revolutioner. Endast i ljuset av denna omständighet kan man riktigt bedöma de allmänna dragen i dessa ställningstaganden, som vad gäller. det europeiska läget och för att avsluta dessa rader, kan sammanfattas som följer:

1. Österrike-Ungern, vars existens, med Engels uttryck, var en skam och nesa, måste upphöra att existera och till Tyskland och Italien avträda alla de territorier som krävdes för dessa länders nationella enande.
2. Upprättandet av ett demokratiskt och oberoende Polen måste bli den europeiska demokratins bålverk mot Tsarryssland och en signal till den ryska revolutionen.
3. Irlands befrielse måste bli det avgörande slaget mot Englands borgerliga och jordägande oligarki.

Översättning (från spanska): *Martin Fahlgren*

Artikeln publicerades första gången i tidningen *Comunismo* nr 37, augusti 1934, under titeln “La cuestión de las nacionalidades y el movimiento obrero revolucionario”

² ”Man kan inte för ett ögonblick anta att Polen, ens mot Ryssland, representerar ett framsteg eller kan ha någon som helst historisk betydelse. I Ryssland finns element av civilisation, bildning, industri och bourgeoisin som i Polen bara halvslumrar. Vad betyder Warszawa och Krakow jämfört med Petersburg, Moskva och Odessa?” (brev från Engels till Marx, den 23 maj 1851).